

Is Nederland laagproductief?

De Nederlandse economie is de laatste jaren ongekend succesvol voor wat betreft het behalen van een hoge economische groei en het creëren van banen. Critici van het Nederlandse model spreken echter smalend van een “succesvol Oost-Europees werkverschaffings-programma”. De afgelopen jaren is de groei van de arbeidsproductiviteit in ons land namelijk fors vertraagd. Daarbij komen door de snelle daling van de werkloosheid de knelpunten op de arbeidsmarkt steeds duidelijker naar voren. Wat is er aan de hand?

Het succesverhaal

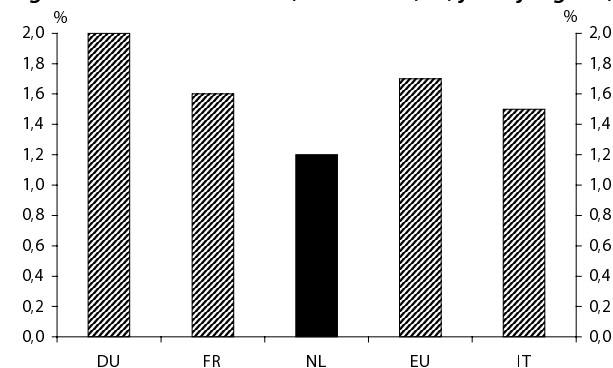
In de jaren negentig heeft de Nederlandse economie het in termen van economische groei ronduit goed gedaan. De gemiddelde jaarlijkse reële toename van het BBP lag in het achter ons liggende decennium op 2,4%, vergeleken met 1,6% in de totale EU. Hiermee steekt ons land positief af ten opzichte van alle grote EU-landen. Ook wat betreft de toename van de werkgelegenheid heeft ons land een goede prestatie neergezet. Het aantal banen groeide tussen 1992 en 2000 in totaal met meer dan 16%, vergeleken met minder dan 2% in de EU. De Nederlandse prestatie is eens te meer opmerkelijk, omdat deze gunstige ontwikkeling werd gerealiseerd in een periode waarin ook nog eens stevig orde op zaken werd gesteld ten aanzien van de overheidsfinanciën, terwijl de exportvraag te lijden heeft gehad onder de relatief zwakke conjunctuur in Duitsland, onze belangrijkste handelspartner.

De kritiek

Bij dit gunstige beeld kunnen wel enige relativerende opmerkingen worden geplaatst. Met name als sommige politici het Nederlandse succes willen koppelen aan het fenomeen van de “Nieuwe Economie”, dat in de VS opgeld zou doen, kunnen de nodige tegenwerpingen worden gemaakt. Eerder hebben wij reeds gewezen op het arbeidsintensieve karakter van de economische groei van de afgelopen jaren.¹ Het blijkt dat de toename van de arbeidsproductiviteit in Nederland de afgelopen jaren niet is versneld, zoals in de VS, maar daarentegen juist

aanmerkelijk is vertraagd. Reeds vorig jaar wezen wij daarom met enige klem op de noodzaak om tot meer arbeidsbesparende investeringen te komen, omdat anders het groeitempo van onze economie zou smoren in de knelpunten op de arbeidsmarkt.

Figuur 1:BBP/werknemer (1992-2000, %, jaarlijks gem.)

In een recent artikel in het economenblad ESB komen de Delftse economen Kleinknecht en Naastepad nu tot een vergelijkbare conclusie.² Ook zij constateren dat de economische groei in Nederland veel arbeidsintensiever is geweest dan in de ons omringende landen en dat de “Nieuwe Economie” in ons land op macro-niveau niet valt waar te nemen. Zij wijzen bijvoorbeeld op het feit, dat de groei van de arbeidsproductiviteit in ons land in de jaren 1995-98 slechts 1,7% per jaar bedroeg vergeleken met 3,1% in Duitsland.

Grafiek 1 geeft de gemiddelde groei van het BBP per werknemer in de periode 1992 - 2000. Hieruit blijkt inderdaad, dat ons land op deze indicator van de grotere economieën in Europa het slechtste scoort.

Kleinknecht en Naastepad concluderen hieruit onder meer, dat de lage productiviteitsgroei in Nederland een arbeidsintensieve economische groei heeft mogelijk gemaakt. Dit zou eens te meer gelden omdat arbeid hier zo goedkoop (vanwege de loonmatiging) en flexibel (vanwege de flexibilisering van de arbeidsmarkt) ter beschikking staat. Kleinknecht en Naastepad duiden dit nogal denigrerend aan als een “Oost-Europees werkverschaffingsmodel”.

¹ Zie bijvoorbeeld: *De Nieuwe Economie: het debat*, Rabobank Themabericht 2000/7, april 2000 of: *Visie op 2000*, december 1999.

² A.H. Kleinknecht en C.W.M. Naastepad, Subtopper in de “Nieuwe Economie”?, *Economisch Statistische Berichten*, 14 juli 2000.

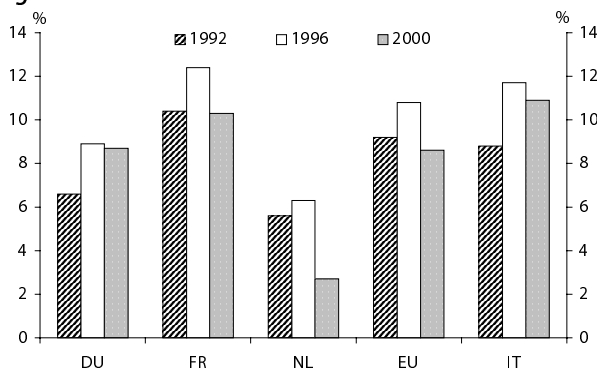
Is de kritiek terecht?

Ofschoon de constatering van de Delftse economen op zichzelf genomen correct zijn, kan bij hun analyse toch een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is de door hen gehanteerde indicator "productie per werknemer" een tamelijk grove maatstaf, omdat deze geen rekening houdt met verschillen in werktijd. In Nederland werkt maar liefst bijna 40% van alle werknemers in deeltijd, tegenover bijvoorbeeld circa 18% in Duitsland. Daarbij is dit aandeel sedert 1992 in Nederland ook nog eens sneller gestegen dan in Duitsland. Verder blijkt uit cijfers van het Europese statistische bureau Eurostat, dat tussen 1995 en 1998 in Nederland de gemiddelde lengte van de werkweek van een voltijds medewerker met 1,2% is gedaald, waar deze in Duitsland juist met 1,2% is gestegen. De hogere Duitse stijging van de productie per medewerker blijkt dus voor een groot deel uit langere werktijden te kunnen worden verklaard.

Deze observaties plaatsen de door Kleinknecht en Naastepad gepresenteerde cijfers over de ontwikkeling van de productiviteit per werknemer in een geheel ander daglicht.

Een tweede kanttekening betreft het fenomeen macro-economische productiviteit zelf. Een snelle stijging van de arbeidsproductiviteit kan namelijk ook een uiting zijn van een slechte gang van zaken. Zo maakte de Duitse economie in het midden van de jaren negentig een diepe crisis door. Hierbij zijn tussen 1992 en 1998 in de industrie meer dan 2 miljoen banen verloren gegaan. Per saldo is de totale werkgelegenheid in Duitsland in de jaren negentig jaarlijks gemiddeld zelfs met 0,2% gedaald.

Figuur 2: Werkloosheid

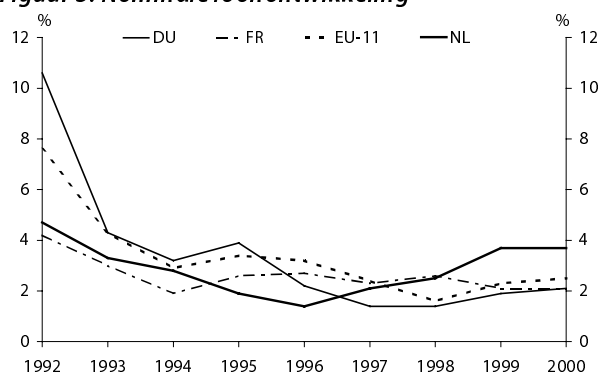

Omdat het per definitie de minst productieve arbeiders zijn die als eerste hun baan verliezen, vertaalt dit zich op macro-niveau in een zeer forse groei van de industriële

arbeidsproductiviteit. Het gaat echter nogal ver om deze productiviteitsgroei toe te schrijven aan investeringen in ICT. Dit kan op grond van deze waarnemingen niet worden geconcludeerd. Het spiegelbeeld van deze ontwikkeling is een snelle groei van de werkloosheid. Deze is in Duitsland dan ook fors opgelopen en vertoont pas sinds korte tijd weer enige daling.

Ten derde kan het verband dat door Kleinknecht en Naastepad wordt gelegd tussen de "beschikbaarheid van goedkope arbeid" en de lage productiviteit op eenvoudige wijze worden ontkracht. Weliswaar liggen de loonkosten per uur in de industrie in Nederland nog steeds lager dan in Duitsland, maar zij liggen duidelijk hoger dan het EU-gemiddelde. Daarnaast kan uit Eurostat-cijfers worden opgemaakt, dat de lonen in Nederland de laatste jaren zowel nominaal als in reële termen sneller zijn gestegen dan in Duitsland en Frankrijk. Nederland is binnen Europa bepaald geen goedkope-eiland.

Figuur 3: Nominale loonontwikkeling

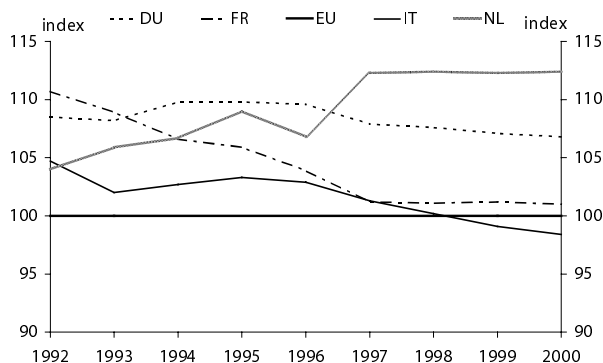

Op grond van de door Kleinknecht en Naastepad gepresenteerde cijfers kan in ieder geval niet worden geconcludeerd, dat het niveau van investeringen in ICT in Duitsland hoger heeft gelegen dan in Nederland. Uit de niet door hen gepresenteerde cijfers omtrent werkloosheid en arbeidsmarktparticipatie kan daarentegen wèl de conclusie worden getrokken, dat de Duitsers er niet in zijn geslaagd om de uitstoot van arbeid in de industrie elders in de economie op te vangen.

Breder perspectief

Wil men zinvolle conclusies trekken over de kwaliteit van de relatieve economische prestaties van ons land ten opzichte van de overige lidstaten van de EMU, dan moet een bredere reeks indicatoren in de beschouwing worden betrokken.

Figuur 4: BBP per capita (EU = 100)

Zo kan bijvoorbeeld gewezen worden op de ontwikkeling van het relatieve BBP per capita (op basis van koopkrachtpariteit). Dit is voor Nederland tussen 1992 en 2000 fors gestegen van 104 naar 112,4 (EU-15 = 100), terwijl dit getal voor Duitsland in deze periode is gedaald van 108,5 tot 106,8. Overigens waren de dalingen voor Frankrijk (van 110,7 naar 101,0) en Italië (van 104,7 naar 98,4) nog geprononceerder.

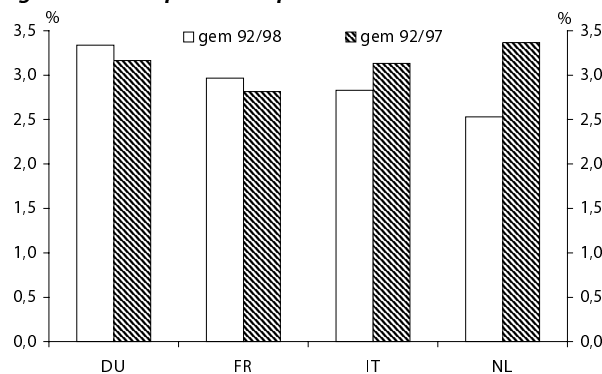
Nu zijn BBP-cijfers per definitie moeilijk om te interpreteren, omdat het mogelijk is het BBP op te schroeven zonder dat daar werkelijk extra waarde wordt gecreëerd.³ Het is echter niet logisch om op voorhand te veronderstellen, dat dergelijke statistische aberraties zich in het ene land in sterkere mate zouden voordoen dan in het andere. Daarom duiden deze cijfers wel degelijk op een zeer sterke economische prestatie, die niet zonder meer als “werkverschaffingsprogramma” kan worden afgedaan.

Het beeld wordt echter nog ingewikkelder als naar de groei van de productiviteit per werknemer in de industrie wordt gekeken. Het blijkt dat Nederland over de periode 1992 - 1998 hier de laagste toename heeft geboekt. Dit wordt echter geheel veroorzaakt door het jaar 1998. In dat jaar is de industriële werkgelegenheid in ons land fors gestegen, waardoor de groei van de productie per werknemer fors is ingezakt. In de periode 1992 - 1997 lag deze toename in ons land echter juist hoger dan in alle andere landen waarmee hier wordt vergeleken. De verklaring voor dit verschijnsel is niet duidelijk. De snelle toename van de werkgelegenheid zou te maken kunnen hebben met het in vaste dienst nemen van

³ Zo is er het bekende voorbeeld van de twee bureaus die besluiten om voortaan elkaars huis schoon te maken en elkaar daar maandelijks bijvoorbeeld 100 euro voor te betalen. Ofschoon er in de praktijk geen echte waarde is gecreëerd, is het BBP met 200 euro per maand gestegen.

mensen, die tot dan als uitzendkracht werkzaam waren. Het zou kunnen zijn dat in de industrie werkzame uitzendkrachten tot die tijd als werknemer in de dienstensector werden geregistreerd. In dat geval zou het cijfer over het tijdvak 1992 - 1998 het relevante cijfer zijn en heeft ons land op deze indicator inderdaad slecht gescoord. Zeker is dit echter niet, het zou ook om een statistische aberratie kunnen gaan.

Figuur 5: Groei productie per werknemer in de industrie

Een volgend punt wat in deze context kan worden aangestipt betreft het verschil in conjunctuurfase. De Nederlandse economie vertoont nu al vele jaren op rij een hoge economische groei, waar Duitsland en Italië en in mindere mate Frankrijk aan een veel jongere conjunctuurring bezig zijn. In een vroege conjunctuurfase ligt de groei van de arbeidsproductiviteit vrijwel altijd hoger dan later in de cyclus. De productiviteitsontwikkeling zou daarom over een wat langer tijdvak moeten worden bekeken. Hier speelt echter het probleem, dat als gevolg van de Duitse eenwording geen goede tijdreeksen van voor 1991 beschikbaar zijn. Nadere analyse (waarbij voor Duitsland over het tijdvak 1986 - 1991 West-Duitsland als benadering wordt genomen) leert evenwel, dat ons land wat betreft de productie per medewerker ook dan duidelijk achterblijft bij de rest.

Wel moet er op worden gewezen, dat in ons land het aandeel deeltijdwerkers in de gehele economie (uitsplitsing naar de industrie is niet voorhanden) sneller is gestegen dan in Duitsland en Italië en dat sedert het midden van jaren '90 de lengte van de werkweek voor voltijders in ons land relatief snel is gedaald, maar in Duitsland juist is gestegen.

Het geheel overziend kan men zich toch niet aan de indruk onttrekken, dat de toename van de arbeidsproductiviteit in de Nederlandse industrie

inderdaad wat is achtergebleven bij die in de andere hier beschouwde landen.

Evaluatie

In het voorgaande is de Nederlandse prestatie op het terrein van de arbeidsproductiviteit (m.n. de productiviteit per medewerker) vergeleken met die in een drietal andere Europese landen. Uit onze beschouwing kwam naar voren, dat ons land op dat terrein in de afgelopen jaren inderdaad wat zwakker heeft gepresteerd dan de referentiegroep, maar dat het beeld deels werd vertekend door tegengestelde ontwikkelingen ten aanzien van de arbeidsduur.

Ook werd geconcludeerd, dat de productiviteitswinst in bijvoorbeeld Duitsland eerder het gevolg is geweest van een zware sanering in de industrie en minder van een sterke toekomstgerichte investeringsgeneigdheid. Dit gegeven, naast het feit dat ons land wat betreft het BBP per capita in de jaren '90 zowel absoluut als relatief een enorme sprong voorwaarts heeft gemaakt, duidt op een sterke economische prestatie, die niet smalend kan worden afgedaan als "werkverschaffingsprogramma". Wel is het een feit dat de banengroei van de afgelopen jaren een expliciet nagestreefd doel van het Paarse kabinet is geweest. Men heeft er hard aan gewerkt om de arbeidsintensiteit van de economische groei te vergroten en om uitgestoten laagproductieve arbeid elders in het arbeidsproces weer in te schakelen. Vanuit het oogpunt van de kwaliteit van de samenleving beschouwd is dit een verstandige keuze.

Ofschoon van een dergelijk beleid per definitie een drukkende werking op de macro-economische arbeidsproductiviteit uitgaat, betekent dit niet automatisch dat het bedrijfsleven het er ten aanzien van innovatie en procesvernieuwing bij laat hangen. Wat dit betreft kan worden gewezen op het onlangs verschenen "World Competitiveness Yearbook", uitgegeven door het prestigieuze instituut IMD. Ons land is op deze ranglijst sedert 1996 opgeklommen van de 7^e naar de 4^e plaats. Hierbij worden landen als Duitsland (8), Frankrijk (19) en Italië (30) aanmerkelijk slechter beoordeeld. Binnen Europa wordt alleen Finland nog hoger gewaardeerd. Wel is het hierbij zo, dat ons land op het onderdeel "Science & Technology" op de 8^e plaats staat en daarmee binnen Europa niet alleen Duitsland (4) en Frankrijk (7), maar ook Zweden (5) en Finland (6) moet laten voorgaan. Ook uit de stand van de betalingsbalans krijgt men trouwens niet de indruk dat het Nederlandse bedrijfsleven niet concurrerend is.

Tot besluit

Wanneer Kleinknecht en Naastepad stellen dat het succesverhaal van de Nederlandse economie weinig of niets met het fenomeen van de Nieuwe Economie van doen heeft, hebben zij gelijk. De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt weerspiegelen boven alles het succes van het kabinetsbeleid, gericht op "werk, werk en nog eens werk". Evenmin kan echter op basis van de door hen aangehaalde cijfers worden geconcludeerd, dat Nederland een slechtere prestatie neerzet dan de andere grote economieën in Europa.

Tegen deze achtergrond zou ik willen opmerken, dat toename van de productiviteit belangrijk is als middel ter vergroting van de welvaart, maar uiteindelijk geen doel op zichzelf is. De indruk die men bij beschouwing van het hier besproken cijfermateriaal krijgt, is dat ons land er in slaagt om de baten van de voortschrijdende productiviteit en welvaart voor een belangrijk deel te laten neerslaan in vrijwillige kortere werktijden voor iedereen, waar in andere landen de "baten" van de productiviteitsgroei tot uiting komen in een hoog percentage van gedwongen werkloosheid.

Wel past hierbij nog wel de forse kanttekening, dat aan het Nederlandse succesverhaal van de lage werkloosheid nog een stevige zwarte rand zit, te weten die van het zeer omvangrijke, oplopende en in internationaal perspectief buiten proporties grote aantal arbeidsongeschikten.

Overigens is het duidelijk dat, gegeven de spanningen op de arbeidsmarkt, de economische groei de komende jaren minder arbeidsintensief moet worden. De onderhuids inmiddels gestaag oplopende loonkosten zullen hier trouwens min of meer vanzelf voor zorgen. Wel moet er voor worden zorg gedragen, dat de loonkosten de arbeidsproductiviteit van werknemers weerspiegelen. Dit betekent dat er een grotere mate van loondifferentiatie op zal moeten treden. Een generieke loongolf over de hele linie zou veel van het op het terrein van de werkloosheidsbestrijding bereikte weer teniet doen.

augustus 2000

Wim Boonstra

W.W.Boonstra@rn.rabobank.nl